

HISTORIA PRAWA (REPETYTORIUM)

TEMAT 15: POSTĘPOWANIE PRZYGOTOWAWCZE. STRONY PROCESOWE, WŁAŚCIWOŚĆ SĄDU, POZEW, TERMINY ROZPRAW I DYLACJE

Polski proces ziemski składał się z trzech części, którymi były: postępowanie przygotowawcze, postępowanie wyrokujące i postępowanie egzekucyjne.

Postępowanie przygotowawcze obejmowało: ustalenie osoby przestępcy w sprawach karnych, złożenie skargi, określenie stron w procesie, ustalenie zdolności sądowej i zdolności procesowej stron, ustalenie zastępców procesowych, wystawienie pozwu i jego doręczenie, rozpatrzenie ewentualnych dylacji oraz dokonanie wpisu do rejestru sądowego.

Ustalenie osoby sprawcy i jego ściganie, przy przestępstwach skierowanych przeciwko panującemu i zagrażających interesom klasy panującej należało do urzędników państwowych (wojewody, kasztelana, starosty). Ograniczenie (za sprawą szlachty) ścigania z urzędu prowadziło do tego, że postępowanie sądowe w większości spraw prywatnokarnych wymagało skargi pokrzywdzonego (lub jego rodziny), a tym samym ustalenia przez niego osoby obwinionej.

Z formalnego punktu widzenia proces skargowy rozpoczynał się od wniesienia skargi, którą określano mianem żałoby. Skargę, będącą pierwszym sformułowaniem zarzutu, składano na ręce sędziego, z prośbą o wystawienie pozwu. Zawierać ona musiała dane stron oraz zarzuty, ewentualnie roszczenia przeciwko drugiej stronie.

W ramach postępowania przygotowawczego ustalano właściwość sądu, który zająć się miał rozpatrzeniem sprawy. Zasadą było, że sądem właściwym do rozpatrzenia sprawy był sąd pozwanego, wyznaczony miejscem jego zamieszkania. Obok tej właściwości miejscowej znana też była właściwość podmiotowa, którą określała przynależność stanowa i właściwość rzeczowa, wyznaczona przez rodzaj sprawy którą sąd miał rozpatrzyć (sąd podkomorski rozpatrywał sprawy o rozgraniczenie dóbr, sąd grodzki wyrokował w zakresie tzw. czterech artykułów grodzkich: gwałt, podpalenie, napaść na dom szlachcica, rabunek na drodze publicznej).

W procesie zasadniczo występowały dwie strony. Był to powód (pierca) i pozwany (sąpierz). Do sądu należało ustalenie zdolności sądowej i zdolności procesowej strony. Ta pierwsza oznaczała możliwość bycia stroną w procesie, druga zezwalała na osobiste uczestnictwo w procesie. Zdolność sądowa odpowiadała zdolności prawnej, zdolność procesowa – zdolności do czynności prawnej. Ograniczoną zdolność procesową posiadały kobiety, małoletni, chłopci. Z reguły osoby te musiały występować w asyście opiekuna.

W postępowaniu sądowym obok stron procesowych udział brać mogli ich zastępcy procesowi. Powołanie ich wynikało bądź z faktu niezdolności strony do samodzielnego prowadzenia sprawy lub fachowego przygotowania zastępcy w sprawach trudniejszych. Generalnie wyróżniano zastępców ustawowych, sądowych i umownych. Zastępcy procesowi posiadali prawo do prowadzenia czynności procesowych w imieniu strony, a ich powołanie

HISTORIA PRAWA (REPETYTORIUM)

wynikało ze szczególnej sytuacji strony, gdy ta nie była zdolna do samodzielnego występowania w postępowaniu sądowym.

Obok zastępców procesowych znana była instytucja rzeczników procesowych. Były to osoby czuwające nad formalnościami procesowymi, które w przypadku sformalizowanego procesu skargowego były zawite i mogły powodować negatywne dla strony konsekwencje.

Skarga (żałoba) zawierała w sobie prośbę do sądu o wydanie urzędowego pozwu, który był wezwaniem strony (pозwanego) do sądu. Pozew pierwotnie był ustny, z czasem jednak upowszechniać zaczął się pozew pisemny. Ten ostatni stał się właściwym dla szlachty osiadłej. Pozew ustny doręczany był przez komornika sądowego, później woźnego sądowego, z udziałem powoda i świadków. Obok powyższego istniał również podział pozwów pod względem ich treści. W czasach nowożytnych zaczęto rozróżniać pozwy kryminalne, żądające wobec pozwanego kary za popełnione przestępstwo karne i pozwy cywilne, które na przykład zawierały roszczenie o uzyskanie odszkodowania.

Forma pozwu pisemnego musiała odpowiadać określonym warunkom, których uchybienie mogło powodować jego nieważność. Od początku XV wieku jego niezbędnymi elementami były:

- oznaczenie sędziego, który pozew wydał,
- imię i nazwisko pozwanego z podaniem jego osiadłości,
- termin i miejsce stawienia się w sądzie,
- imię i nazwisko powoda,
- określenie treści żałoby,
- formułę, że pozew jest wezwaniem przed sąd,
- datę i miejsce wystawienia pozwu,
- pieczęć urzędową.

Wobec osób osiadłych pozew doręczano do miejsca zamieszkania i wręczano go osobiście pozwanemu. W przypadku jego nieobecności pozew wręczano domownikom. Szlachcie nieosiadłej (gołocie) pozew można było doręczyć w każdym miejscu lub w miejscu jego ostatniego zamieszkania względnie urodzenia.

Fakt i termin doręczenia pozwu przez woźnego sądowego wpisywano do akt sądowych, a następnie do rejestru. Rejestr zwany również rejestrem, a z czasem wokandą był spisem spraw, które miały być przez sąd rozpatrzone. Kolejność wpisu decydowała o kolejności wywołania sprawy w czasie sesji sądu.

Jednym z elementów niezbędnych pozwu było określenie terminu pierwszej rozprawy, co określano mianem roku. Początkowo termin ten nie był ściśle określony i wynosił, w zależności od rodzaju sprawy, od kilku do kilkunastu dni. Formula processus wydłużała ten termin od jednego do czterech tygodni.

W procesie skargowym obowiązywała zasada osobistej obecności strony na rozprawie, chyba że zastępowali ich zastępcy procesowi. W przypadku nieusprawiedliwionej nieobecności pozwanego na danym terminie płacił on karę zwaną niestanne, przy czym trzeci termin rozprawy stawał się terminem zawitym. Nieobecność powoda, która nie została

HISTORIA PRAWA (REPETYTORIUM)

usprawiedliwiona na pierwszym terminie prowadziła do uchylecia wniesionej przez niego skargi.

Praktyka sądowa dopuszczała prawną możliwość uchylecia się od udziału w postępowaniu. Miało to miejsce wówczas gdy zaistniały usprawiedliwione okoliczności uniemożliwiające osobiste wstawiennictwo strony na danym terminie. Okoliczności te określano mianem dylacji lub odkładów. W praktyce sądowej przyjmowano zasadę, że postępowanie można było odraczać z przyczyn usprawiedliwionych trzy razy. Formula processus ograniczyła dylacje, uznając już drugi termin rozprawy za zawity.

Dylacje w różny sposób systematyzowano. Podstawowym był podział na dylacje zwyczajne i nadzwyczajne. Te pierwsze to takie, które nie wymagały zgody sądu, drugie zaś zależne były od woli sądu lub strony przeciwnej w procesie.

Do dylacji zwyczajnych, jako powodu odraczającego postępowanie przed wszczęciem rozprawy, zaliczano:

- chorobę lekką, jako odroczenie przysługujące pozwanemu, ale nie powodowi,
- chorobę ciężką, powodującą jedno odroczenie dla obu stron,
- siłę wyższą, do której zaliczano: pożar, zarazę, powódź, niewolę, pogrzeb najbliższych,
- służbę publiczną, w tym piastowanie określonego urzędu,
- służbę wojskową,
- małoletniość strony,
- prowadzenie równoległe w innym sądzie sprawy większej wagi.

Dylacje zwyczajne miały również miejsce po rozpoczęciu rozprawy. Znana była tak zwana dylacja do namysłu i dylacja dla dostarczenia dowodu.

Znacznie mniej było dylacji nadzwyczajnych. Zaliczano do nich list inhibicyjny króla, będący jego dyspozycją dla sądu o odroczenie sprawy i tak zwana prorogacja, czyli odroczenie sprawy na podstawie porozumienia stron.

Literatura:

- D. Makiła, Historia prawa w Polsce, Warszawa 2008, s. 120-141.
- J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, Historia ustroju i prawa polskiego, Warszawa 2009, s. 188-193.
- T. Maciejewski, Historia ustroju i prawa sądowego Polski, Warszawa 2003, s. 177-180.

Pytanie problemowe:

Postępowanie przygotowawcze w procesie ziemskim

Pytania testowe:

1/ Postępowanie przygotowawcze nie obejmowało:

- a/ Złożenia skargi przez powoda
- b/ Ustalenia zdolności sądowej i procesowej stron
- c/ Przedstawienia podstawowych dowodów procesowych przez powoda

HISTORIA PRAWA (REPETYTORIUM)

2/ Dylacja w procesie skargowym to:

- a/ Prośba o wszczęcie procesu
- b/ Usprawiedliwienie nieobecności w sądzie
- c/ Dobrowolne poddanie się karze przez pozwanego